
SAKRAMENTŲ LIETUVIŠKI PAVADINIMAI IR JŲ ISTORIJA

Algis Rubinas

Lietuvių kalbos institutas, Vileišio g. 5, LT-2055 Vilnius, Lietuva

Straipsnyje nagrinėjama religinės leksikos dalis – katalikų sakramentų pavadinimai. Poreikis atsirasti sakramentų pavadinimams atėjo kartu su krikščionyste. Lietuviškuose tikybinuose raštuose sakramentų pavadinimai yra užfiksuoti praėjus dviem šimtmečiams po Lietuvos krikšto.

Straipsnio tikslas – parodyti, kaip kuriantis lietuvių religinei literatūrai buvo sudaromi ir norminami lietuvių kalbos sakramentų pavadinimai, kaip jie formavosi, įėjo į gyvąją kalbą, kito ir išgalėjo (lietuvių kalboje) dabartiniu pavidalu.

Pagrindinis šio straipsnio duomenų šaltinis – „Lietuvių kalbos žodynas“, lietuviški katekizmai, lietuviškos maldaknygės, postilės ir žodynai.

Katalikų Bažnyčia turi septynis sakramentus. Tai *Krikštas, Sutvirtinimas, Švenčiausiasis Sakramentas, Atgaila, Ligonių patepimas, Kunigystė ir Sántuoka (Moterystė)*. Evangelikų bažnyčios tradiciškai (nuo pat pradžios) pripažista tik du – *Krikštą ir Šventąją Vakarienę (Komuniją)*.

Pats **sakramėnto** pavadinimas „krikščionių apeigos, kuria gaunama Dievo malonė“ reikšmė plačiai vartotas jau seniausiuose mūsų rašto paminkluose, plg. *Chwalikem taip Sacramenta: Imkem negwaltowota: Wiera filpna / meile Ichalta* Mž372. *Sacramentas Ichwenta Chrikſchta* VlnE 25,19. *Kiti Heretikay ne tiki lunti kuno ir krauiio Iſwynciaulio io Sakramenty altariaus* SPI30 *Iay iIſpáſſta furinkimą tą but tikrą / ir žodi Diewo / kuri iame lako / ir tikrus teypag Sakramentus Pona* PK220. *Kas tuos Sákramentus iſlâte?* BK24. *Prieg páties Sekrámenta daliimu Máldá trumpá* PK220.

Vilento Enchiridiono tekste ir Mažvydo raštuose ši pavadinimą laikome knyginu lotynizmu. Pavadinimo *sakramentas* rašyba beveik visada atitinka lotynišką originalą *sacramentum*: *Kurlai tada toki Sacramenta wertai prijma?* VlnE 34,18 *Ape fwetaftis alba ſacramentus baſuicziás* Mž24. *Sacrament Sacramentas* Lex72.

Mažosios Lietuvos senuosiuose žodynuose randamos dvi šio pavadinimo formos: *Sacrament, Zokramentas, á M* CIII363, *zokramentas* R298, Mž398, N ir *zokromėntas* K, NdŽ, KŽ; N.

Pavadinimas *sakramėntas* atėjo iš lotynų kalbos, plg. lot. *sacramentum*. Pirmaisiais krikščionybės amžiais sakramentai Rytų Bažnyčioje buvo vadinami graikų kalbos žodžiu $\mu\sigma\tau\acute{\eta}\rho\iota\omicron\nu$ „paslaptis“ (Justinas, apie 105 m.). Iš čia rusiškas sak-

ramento pavadinimas *μαυσμω*. Tačiau ir pagonys turėjo veiksmų, kuriuos vadino paslaptimis. *Sakramentams* davus paslapčių vardą, būtų kilęs pavojus krikščionių apeigas sulyginti su visiškai skirtingomis pagonių apeigomis, todėl Vakarų Bažnyčioje buvo pasirinktas lotyniškas terminas *sacramentum*, kurį pirmasis pavartojo Tartulijonas (apie 160–220 m.). Anksčiau žodis *sacramentum* lotynų kalba rašytuose pasaulietiškuose raštuose reiškė pinigų, kuriuos besibylinėją užstatydavo valstybės išde, kad bylai pasibaigus pralaimėjusios pusės dalis būtų perduota šventyklai.

Krikšto pavadinimas yra seniausias iš rytų slavų į lietuvių kalbą atėjęs sakramento pavadinimas. Jis į lietuvių kalbą atėjo dar prieš oficialųjį Lietuvos krikštą X–XII a. (Zinkevičius, 2000 : 12). Senovės slavai, plg. s. sl. *кръсть* „kryžius“, šį pavadinimą pasiskolino iš lotynų kalbos, plg. lot. *Christus*, o į lotynų kalbą jis pateko iš graikų, plg. gr. *χριστός* „pateptasis, kilnisus“ (Fraenkel, 297; Vasmer II, 374).

Lotyniškas *krikšto* pavadinimas *baptismus* yra kilęs iš graikų kalbos žodžio *βαπτισμός* „panardinimas“, plg. gr. *βαπτίζω* „panardinu, panerti“.

Šia reikšme pavadinimas plačiai vartotas jau seniausiuose lietuvių kalbos paminkluose, plg. *Kriksftas Ichwentaſis dara ſmagui greku atleidima* MŽ24. *Sacramentas Ichwenta Chrikſhta* VlnE 25. *A Ieſus atlakie / ir biloia / iſis neſinote / / ko praſchote / bau galite gerti kilika / kurij eſch turiu gerti / ir chrikſhtu / / apchrikſhtiti / kuri ſ eſch buſiu chrikſhtitas?* VlnEE 164. *Tu prieg krikſtuy mus páſwentey / ir krauięys lawa apgráſInay / duodams lawa ſkwiwinima / ſlſwátą ir Iſgánimą* PK29. *Per Sakramentu krikſto ſwinto ir todrin kas numirſtá nekrikſtitas eit ing paſiem{e}ſ tumſion kalinen / ir niekádú Dięwo káraliſten átáit ne gáles* BK31. *Ku dárá Pákriſtimas / ába Krykſtas ſwintas?* BK24. *Krikſtas* AK76. *Krikſtas* DK 94. Pavadinimas randamas ir kituose šaltiniuose: MŽK, MŽ95, WP, Vln Ench, VlnEE, BB, BP, PK MT DP, MP, AK, SD, SP, ChB, Lex, Q, SP, C, BK, B, H, R, MŽ, GN, S. Dauk, D. Pošk.

Pavadinimas *krikštas* vartojamas ir kitomis reikšmėmis: „kryžius, pastatytas mirusiam prisiminti arba prie kelio“ MŽ122, R, CI436, N, K, „vienas ar keli pėdai gubos pradžia; boba, tripėdis, jonis“ LKŽVI585, „kertė; garbingiausia vieta prie stalo“ OZ26.

Sutvirtinimas yra po Krikšto teikiamas sakramentas (apeiga), kuris atliekamas vyskupui uždedant rankas, patepant pašventintu aliejumi ir ištariant atitinkamus žodžius. Pavadinimas *Sutvirtinimo sakrameſtas*, arba *Sutvirtinimas*, užfiksuotas tik Sut, LL8. Seniausiuose lietuviškuose katekizmuose buvo vadinamas *Sakramentas padrūtiniſimo*, plg. *Sakramentas padrutinimo* DK96. *Vnt kó duotas Sakrámentas Padrutynimo?* AK78. *A Pádrutinimas ku dáro?* BK24. Sirvydo žodyne randame *Bierzmowanie*. *Confirmatio, vnctio facra fanorum, que ab Epifcopo fit. Sakramentas padrutinimo* SD³15. Pavadinimas, matyt, išsiverstas iš lotynų kalbos žodžio *confirmatio* „sustiprinimas, sutvirtinimas“. Tačiau šis pavadinimas neprigijo, ir visą laiką iki pasirodant šio sakramento pavadinimui *Sutvirtinimas* buvo vartojami skoliniai iš lenkų kalbos *dirmavōné* ir *birmavōné*, plg. *Ar priēmė S. Sakramentą Dirmavonės* VD164 (LKŽII583, M). *Ape Sakramentą Bierzmawones* BAV200. Abu šie skoliniai kilę iš lenkų kalbos žodžio *bierzmowanie*.

Eucharistija, arba **Švenčiausiasis Sakramėntas**, teikiamas krikščionims duonos ir vyno pavidalais.

Pavadinimas *Eucharistija* pasiskolintas iš lotynų kalbos žodžio *euchariston*. Į lotynų kalbą pavadinimas atėjo iš graikų kalbos žodžio εὐχαριστία „dėkojimas“, plg. gr. εὐχαριστέω „dėkoti“. Tai senas pavadinimas, užfiksuotas DP132. Abu jie buvo plačiai vartojami katalikų senuosiuose raštuose ir išsilaikė tokie iki dabar. *Švenčiausiuoju Sakramentu* yra vadinamas tiek Vilniaus, tiek Žemaičių vyskupijų katekizmuose, plg. *Ku taľáy tur daryt kuris nóri gierey priimt řwinciauli Sakramėntu?* AK81. *Adunt apweyzdetu muis dnu ir lotinimu kuno / ir dnu duřos (tey irá Sakramentu řwencziauľuoy) bey wel' miliľu ľawo řwintuľy ir kitomis dowanomis* AK42. *Kaip taľľai turi prirektis / kuris nóri gėrai / ir naudingai priimt to řwęc řeuřio Sakramento* DK100. *Pirmieus tad dabotis turime / kas tą řwenczeuľią Sakramentą iltate* DP132. *Ape Szwėciausi Sakramentą* BAV204. *Ką reikia tikėt apie szwencziauľį Sakramentą* VD187. *Altoriaus sakramentu* vadinama dėl to, kad visa čia susiję su altoriumi: čia *Švenčiausias Sakramėntas* yra konsekruojamas, saugomas, iš čia dalijamas žmonėms. Plg. *O Sakramentas altóreus kam dera?* DK97. *E Sákrámentas Altóraus kam dera?* AK 79. *Kas yrá řwinciaulemi Sákrámenty Altóraus?* AK80. *Kiti Heretikay ne tiki ľunti kuno ir krauiio řwynciaulio io Sakramenty altariaus* SPI30. *Ir Wiefřpatis Christus Joniep bilodamas / daug ape Sakramenta kieliko nėmini* DP133. *Apie szwencziauľį Sakramentą Altoriaus* VD187.

Šis sakramentas yra vadinamas *Komunija*. Plg. *Ir todrinag tą Sakramentą wadina Communia, tay yra bendrumu arba bendriľte* DP132.

Šalia šio pavadinimo vartojamas ir pavadinimas *Kuno ir Kraujo sakramentas*: *Sákrámentas wel Diewo Kuno ir kráuio ku dáro?* AK25. *Kunas ir kráuias / IESV Chyľto* AK76. *Sákrámentas wel Diewo Kuno ir kráuio ku dáro?* BK24.

Švenčiausiasis Sakramėntas kaip auka paprastai vadinama **Šventų Miřių** auka. Pavadinimas **miřios** plačiai vartotas seniausiuose šaltiniuose, plg. *Kadu ródyľime wirřutyneys darbays tykieimu / ir maľony Diewuy ľawam / kuriu turime vntřirdės / ir kad nudeľime dárbus řwintėľu / Miřos řwintos iřtyľos (kayp Bařnicza ľepia) nuřřirdžiey kľauľiľime: ir teygi daryt' řeyminey ir wáľtินิกamus ľawo ilakiľime* AK45. *Kľauľit Miřios Nedeloy / ir kitofá řwintofá dienofá / nuog Bářnićios iľtátitofá* BK22. *Kas tatai yra Miřia* DK99. Pavadinimas randamas ir kituose šaltiniuose R324, K, J. Be šios reikřmės, pavadinimas turi ir kitas reikřmes: „auka, pinigai, už kuriuos laikomos miřios“, „mirties metinių miřios“.

Pavadinimas pasiskolintas iš lenkų kalbos, plg. lenk. *msza*. Pavadinimo šaltinis yra lotynų kalbos žodis *missa*. Lotynų kalbos žodis *missa* yra kilęs iš žodžio *missio, dimissio*, kuris senovėje reiřkė liudytojų paleidimą (*missa testium*) po apklausimo. Pirmieji krikščionys pasiskolino šį pavadinimą katekumenų paleidimui po Žodžio liturgijos (*missa cathecumenorum*) įvardyti, o tikinčiųjų paleidimą po Miřių aukos imta vadinti *missa fidelium*.

Šventadienio miřios pagal jų svarbą yra skiriamos į **vojtvą** ir **sumą**. *Sumà* – tai pagrindinė šventadienio miřios. Pavadinimas užfiksuotas SD79, M. Valanč, L, Rtr, OZ52, NdŽ, KŽ. Pasiskolintas iš lenkų kalbos, plg. lenk. *suma*. Pavadinimo šaltinis yra lotynų kalbos žodis *summa* „esmė, kas svarbiausia“. *Vojtvà* – tai šventadienio miřios, laikomos prieš sumą. *Vojtvos* pavadinimas užfiksuotas M, L,

Rtr, NdŽ, SLm, Slk, Kzt. Vartojama ir kita šio pavadinimo forma *Vatyvà*. Pavadinimo šaltinis – lotynų kalbos žodis *votiva* „įžadų, įžadinė“. Mišios gali būti vadinamos atsižvelgiant į laiką, kuriuo jos laikomos. Ankstyvosios mišios per adventą yra vadinamos *rarôtais*. Pavadinimas užfiksuotas SD317, N, K, LL207, Erž. Tarmėse vartojama ir kita šio pavadinimo forma *rarôtos* Amb, Trgn, Dglš, Klt. Pavadinimas atėjo iš lenkų kalbos, plg. lenk. *roraty*. Ryte laikomos mišios yra **rýtmišė**, plg. *Rýtmišė, rytmečio mišia* KI472.

Evangelikai liuteronai šį sakramentą vadina *Šventąja Vakariene, Šventąja Komunija* arba *Altoriaus sakramentu*. Pavadinimas vartotas jau senuosiuose raštuose, plg. *Ape Swetałti alba Sacramenta altariaus* Mž25. *Kas ełti Sacramentas Altoriaus?* E 32,17. *Sacramentas Altoriaus / kaip tò Hukinikas łcheimina ława pralɕziaułei tur mokinti* VlnE 32.

Atgailos, arba **susitaikymo sakramentu**, žmogui, išpažįstančiam savo nuodėmes ir besigailinčiam už jas, atleidžiamos visos po krikšto padarytos nuodėmės. Šis sakramentas yra vadinamas *atgailos sakramentu, atgailà, susitaikinimo sakramentu, išpažinties sakramentu*.

Pavadinimas *atgailà* pirmą kartą randamas J. Jablonskio raštuose. Žodis *atgailà* kilęs iš žodžio *gailėtis*. Tai galėtų būti lotyniško žodžio *poenitentia* (< *penire* „sielotis, graužtis, gailėtis“) vertinys.

Senuosiuose raštuose atgailos sakramento pavadinimas nebuvo griežtai nusi-stovėjęs. Atskiri autoriai vartojo po kelis atgailos pavadinimo variantus. Tai rodo, kad ir žymiausių abiejų rašto kalbų atstovų – Sirvydo ir Daukšos „Punktuose sakymų“ ir „Postilėje“ – vartojami *atgailos sakramento* pavadinimai, nes „Postilė“ – pamokslų rinkinys; joje tikėjimo tiesos gali būti laisviau įvardijamos. Sirvydas atgailos sakramento prasme vartoja žodžius *gailė* (*Sakramento gayles aba palakimo nuodemiu ławo* SPII130), *gailysta* (*Sakramentu gayłiftos łtate* SPI160), *gailystavimas* (*Diėwas gayłiłtawimu iu priimdamas* SPI57) ir *gailius* (*Niekas ne gal iłłakit kayp łunkiu tie daro gayliu ažu ławo nuodemes* SPI161). Plg. jo veiksmažodį *gailystoti* „daryti atgailą“ (*bara tuos, kurie ne gayłiłtoia ažu griekus ławo* SPII116). Atgailos sakramentui pavadinti Sirvydas vartoja **išpažintį** (išpažintis), plg. *Ił to gana rayłkiey regiet reykału Iłkratimo prieiautos [sąžinės] pirma iłpažinties nulideimu* SPI148. Daukša „Postilėje“ nė vieno iš šių variantų nevartojo. Yra tik *gailėjimas, gailėjimasis, gailėsys* ir *pakūta*. Vietoj Daukšos *išpažinimo* (plg. *Trumpas Budas palıłakimo / arba iłpažinimo Nūdemiu* DK109) Sirvydas vartojo *išpažintį* (SPI148, 206). Tuo tarpu visiškai kitaip yra katekizmuose, nes jų tikslas – glaustai, aiškiai ir suprantamai paaiškinti visas tikėjimo tiesas, todėl čia pavadinimų įvairavimo mažiau. Abu Vilniaus vyskupijos ir Žemaičių vyskupijos katekizmai vartoja *Sakramentas gailėjimo*, plg. *Gayłėimas nulideimu* AK76. *Sakramentas Gayłėimo ába Pákutos ku dáro?* BK25. *Sakrámentay łwinčiauliey terp kuriu łabiáuliey Sákramentas gaileimo / ába Spawiedies* BK11. Belarmino katekizme šalia *Sákramentas gaileimo* yra slavizmas *Spawiedies*, plg. *Ko reykiá vnt Spáwiedies?* BK25. Daukša „Katekizme“ atgailos sakramento prasme vartoja *Gailėiimas vz nūdemes* DK94. *O Sakramentas gaileiimo ká padełt* DK96. Kadangi beveik visi šie pavadinimai nepaplito lietuvių kalboje, atgailos sakramentui pavadinti imta vartoti skolinius, plg. *Ká tay priimame po Spawiednes* BAV204. *Žinok isztikro,*

kad spaviednę atliksi vertai VD147. Iženga prie pakutos VD100. Iki šių dienų išliko tik Sirvydo „Punktuose sakymų“ pavartotas pavadinimas išpažintis.

Jei Didžiosios Lietuvos autoriai ieškojo lietuviškų žodžių **atgailos sakramentui** pavadinti, tai Mažosios Lietuvos autoriai pasinaudojo skoliniu. Nors liuteronai Atgailos nelaiko sakramentu ir kitaip supranta atgailą, tačiau evangelikų liuteronų raštuose yra kalbama apie atgailos atlikimo formą ir tam pavadinti vartojamas skolinys **griekāvimas**, plg. *Kas jra ghriekawimas? VlnE 28. Ghriekawims dwrj dali tur lawejæ. Pirma / idant ghriekus pajfintu / Antra / idant abfolutia alba atleidimas / nūg Plebona prijmtas butu / kaip nūg paties Diewa / a idant tame neabeiotu / bet macznai tikietu / iog per tą ghriekus lanczius atleiftus Dangui poakim Diewa VlnE 28–29. Ape Razgrefchima Tatai eſti ape atleidima greku Mž28.*

Ligónių patepimo sakramentas atliekamas patepant šventais aliejais ir ištariant atitinkamus žodžius, t. y. suteikiant sunkiai segančiam ligoniui nuodėmių atleidimą.

Viduramažiais *Ligónių patepimas* buvo suteikiamas tik mirštantiems ligoniams, dėl to gavo *paskutinio patepimo* vardą. Tokį šio sakramento pavadinimą randame seniausiuose lietuviškuose katekizmuose. M. Daukšos „Katekizme“ šis sakramentas vadinamas *pāstaras patepimas*, plg. *Paſtaras patēpimas* DK94. Šis pavadinimas lietuvių kalboje nepaplito, nes netrukus 1605 m. išėjusiame Vilniaus vyskupijos anoniminiame ir 1677 m. Balermino katekizme sakramentas jau vadinamas *paskutiniu patepimu*. Toks ligonių sakramento pavadinimas visuotinai prigijo ir buvo vartojamas iki XX a. II pusės, plg. *Paſkutinis pātēpimas* AK76. *Sakramēntas wel paſkutynio patepimio vnt ko duotas?* AK82. *Paſkutinis patepimas álieium ſwintu* BK25. *Ape paſkutini Patepima* BAV224. *Paskutinis patepimas* KTK102.

Tiek Žemaičių *pāstaras patepimas*, tiek Vilniaus vyskupijos *paskutinis patepimas*, reikia manyti, yra vertinys iš lenkų kalbos, plg. lenkišką šio sakramento pavadinimą *Święty Oley / abo ostateczne Pomazanie*. Pavadinimo šaltinis – lotyniškas šio sakramento pavadinimas, plg. lot. *Extremae Unctio*.

Antrasis Vatikano susirinkimas pakeitė šio sakramento pavadinimą, nes buvo nutarta, jog „Paskutinis patepimas“, kurį taip pat galima (ir būtų geriau) vadinti „ligonių patepimu“, nėra vien atsidūrusių prie mirties slenksčio sakramentas (II Vatikano susirinkimo nutarimai, 1994 : 104). Taigi po II Vatikano susirinkimo išėjusiame „Liturginiame maldyne“ (1968 m.) šį sakramentą jau imta vadinti *Ligónių patepimu*. Šis pavadinimas yra išsiverstas iš lotynų kalbos, plg. lot. *Unctio infirmorum*.

Kunigystė yra katalikų sakramentas (išventinimo apeiga), kuria vyskupui uždėjus rankas ir ištarus atitinkamus žodžius suteikiamas diakono, kunigo ar vyskupo šventimų laipsnis. Lietuvių kalba šis sakramentas vadinamas pagal plačiausią dvasininkų laipsnį – *kunigystės sakramentas* (lot. *sacerdotium*). Šiam pavadinimui įtakos galėjo turėti ir lenkų kalbos pavadinimas *Kapłanstwo*. Taip šis sakramentas yra vadinamas nuo seniausių katalikiškų katekizmų (evangelikai šio sakramento neturi) pasirodymo, plg. *Sakramēntas kunigiſtes vnt ko yrá?* AK82. *Kunigiſte* AK77. *A Kunigiſte ku dáro?* BK25. *Kunigiſte* DK94. *Ape Sakramenta Kunigiſes* BAV226. *Kunigystė* KTK104. Paskutiniame „Katalikų Bažnyčios Katekizme“ (1996 m.) šalia *kunigystės sakramento* pagal išventinimo veiksma imta vadinti *šventimų sakramentu*.

Moterystė yra katalikų sakramentas. Tai – sutartis tarp vyro ir moters su tam tikromis bažnytinėmis apeigomis.

Pirmasis su šio sakramento pavadinimo problema susidūrė Žemaičių vyskupijos vyskupas M. Daukša, versdamas iš lenkų kalbos Jokūbo Ledesmos katekizmą. Daukšos „Katekizme“ šis sakramentas vadinamas *moteryste*, plg. *Motériste* DK94. Pavadinimas greitai prigijo, nes ir Vilniaus vyskupijos katekizmų vertėjai netrukus šį sakramentą ima vadinti *moteryste*. Toks sakramento pavadinimas visuotinai prigijo ir buvo vartojamas iki XX a. pabaigos, plg. *Môterifte* AK77. *Sakramentas Moteriftes fwintos / kam dera? AK83. Ku dáro Moterifte? BK25. Ape sakramenta Moteristes BAV224. Apsivedžiau ir įžengiau stonan moterystės VD164. Moterystė KTK105.* Tai gali būti vertinys iš lenkų kalbos, plg. lenk. *Małżeństwo*.

Moterystės pavadinimo šaltinis yra lotynų kalbos žodis *matrimonium* iš *matris munium* „motinos pareigos“.

Pradedant katekizmu „Mūsų tikėjimo šviesa“ (1972 m.) atsirado kitas *Moterystės* sakramento pavadinimas *Santuokos sakrameñtas*, arba *Santuoka*. Tai vertinys iš lotynų kalbos žodžio *conubium* ar *nuptiae* „santuoka, jungtuvės, sutuoktuvės“.

IŠVADOS

1. Seniausias sakramento pavadinimas (*krikštas*) yra pasiskolintas iš rytų slavų, o pats *sakramento* pavadinimas – iš lotynų kalbos, kiti senieji sakramentų pavadinimai yra vertiniai: *paskutinis patepimas*, *kunigystė*, *moterystė* ir kiti.

2. XIX a. prasidėjus atgimimui susirūpinta bažnytine kalba ir jos leksika. Iš lenkų kalbos skolinti sakramentų pavadinimai keičiami lietuviškais: *dirmavonė* – *sutvirtinimas*, *pakūta* – *atgaila*, *spaviednė* – *išpažintis*. Buvo lietuvinama visa bažnytinė kalba ir religinė leksika.

3. Naujausi pakeitimai padaryti XX a. II pusėje po II Vatikano susirinkimo: *Paskutinis patepimas* pavadintas *Ligonijų sakramentu*, *Moterystė* – *Santuoka*.

Gauta 2002 08 03

Santrumpos

BAV – Broma atverta ing viečnastj

brus. – baltarusių

ček. – čekų

got. – gotų

gr. – graikų

KTK – Katalikų tikybos katekizmas

lat. – latvių

lenk. – lenkų

Lk – Luko evangelija

LKŽ – Lietuvių kalbos žodynas, 1941–1999, t. 1–19.

LKŽ K – Lietuvių kalbos Žodyno kartoteka.

lot. – lotynų

vok. – vokiečių

Kiti sutrumpinimai tokie pat kaip *Lietuvių kalbos žodyne*.

Literatūra

- Borowska N. Wpływy słowiańskie na litewską terminologię kościelną na podstawie *Dictionarium Szyrwida*. *Studia z filologii polskiej i słowiańskiej*. 1957. T. 2. P. 320–365.
- Būga K. *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla. 1958. T. 1; 1959. T. 2; 1961. T. 3.
- Drotvinas V. (parengė). *Lexicon Lithuanicum*. Vilnius, 1987.
- Fraenkel E. *Litauisches etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg–Göttingen: Carl Winter Universitätsverlag. 1955–1965. T. 1–2.
- Gondkus F. *Vadovas į dangų arba pamokslai dvasiški*. Tilžė, 1906.
- Gutauskas J. *Krikščionybė Lietuvoje*. Kaunas: Caritas leidykla, 1992.
- Jougan A. *Słownik Koscielny łacińsko-polski*. Poznań–Warszawa–Lublin, 1958.
- Kruopas J. *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1998.
- Kvietkauskas V. (red.). *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985.
- Kudzinowski Cz. *Indeks-słownik do „Daukšos Postilė“*. Poznań: Wydawnictwo UAM, 1977. T. 1–2.
- Łowmiański H. Uwagi o wpływach słowiańskich na litewską terminologię kościelną. *Studia z filologii polskiej i słowiańskiej*. 1957. T. 2. P. 366–372.
- Machek V. *Etymologický slovník jazyka českého a slavenského*. Praha, 1957.
- Mayenowa M. (red.). *Słownik polszczyzny XVI wieku*. Wrocław–Warszawa–Kraków, 1966–1985. T. 1–16.
- Newman B. M. *A concise Greek-English dictionary of the New Testament*. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1971.
- Olševskis M. *Broma atverta ing wiecznasti*. Vilnius, 1766.
- Rybelis A. (red.). *Religijotyros žodynas*. Vilnius: Mintis, 1991.
- Paltarokas K. *Katalikų tikybos katekizmas*. Kaunas: Šviesa, 1938.
- Sabalaiuskas A. *Lietuvių kalbos leksika*. Vilnius: Mokslo, 1990.
- Salys A. *Raštai*. Roma: Lietuvių Katalikų Mokslo Akademija, 1992. T. 4.
- Skurkis N. (parengė). *Mūsų tikėjimo šviesa*. Kaunas: Šviesa, 1992.
- Urbas D. *Martyno Mažvydo raštų žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996.
- Urbutis V. *Baltų etimologijos etiudai*. Vilnius: Mokslo, 1981.
- Фасмер М. *Этимологический словарь русского языка*. Москва, 1950–1973. Т. 1–4.
- II Vatikano susirinkimo nutarimai*. Rytų aukštaitijos katalikų jaunimo centras, 1994.
- Zinkevičius Z. *Lietuvių poteriai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 2000.

Algis Rubinas

DIE NAMEN DER SAKRAMENTEN UND IHRE GESCHICHTE

Zusammenfassung

In diesem Artikel werden die Namen der katholischen Sakramente und ihre Geschichte erörtert es wird auch gezeigt, wie bei der Entstehung der litauischen religiösen Literatur die Namen der Sakramente gebildet und genormt wurden. Wie sie entstanden, änderten sich und der litauischen Sprache eigen wurden.